

Ewelina Piecuch

Obraz dziecka ukazany w polskich serialach telewizyjnych

Wychowanie w Rodzinie 8, 123-136

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Wychowanie w Rodzinie” t. VIII (2/2013)

Ewelina PIECUCH
Uniwersytet Wrocławski, Polska

Obraz dziecka ukazany w polskich serialach telewizyjnych

Image of the child depicted in Polish television series

Streszczenie

Dzieciństwo jest przedmiotem wielu wyobrażeń, które przedstawiają w jaki sposób postrzega społeczeństwo najmłodszych. Okres ten jest tworem społeczeństwa, znajdującym się pod wpływem oddziaływań religijnych, kulturowych, społecznych i wielu innych. Każdego dnia dociera do ludzi mnóstwo informacji. W dzisiejszym świecie następuje dominacja komunikacji obrazowej nad werbalną i ta kształtuje w dużym stopniu mentalność społeczeństwa. W związku z tym media pełnią istotną rolę w kształtowaniu potocznego myślenia o dziecku i wartościach jego życia. Środki przekazu społecznego, m.in. seriale, dają nie tylko obraz obecnie pożądanej rzeczywistości, lecz pełnią też rolę wzorotwórczą i wzorodawczą.

Słowa kluczowe: rodzina, dzieciństwo, dziecko, obrazy, seriale telewizyjne.

Abstract

Childhood is an object of numerous images which present how society sees the youngest. This period is a construct of society under religious, cultural, social, and many other influences. Numerous pieces of information reach people every day. In the contemporary world pictorial communication dominates the verbal one and it shapes to a great extent the mentality of society. Thus, the media play an important role in the shaping of common thinking about the child and the values of its life. The media of

mass communication, television series among others, display not only an image of the presently desirable reality, but also create and present a model and a pattern.

Keywords: family, childhood child, images, television series.

Dziecko jest człowiekiem, który przychodzi na świat po to, aby móc go poznać. Ze względu „[...] na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed jak i po urodzeniu”¹. Okres dzieciństwa jest szczególnie ważny, ponieważ młody człowiek potrzebuje wsparcia i troski w zaspokojeniu potrzeb: materialnych, moralnych, zdrowotnych, prawnych oraz wychowawczych w taki sposób, aby zapewnić dziecku jak najlepsze warunki do jego optymalnego rozwoju².

W literaturze przedmiotu badań nad dzieciństwem „[...] oraz publicystyce występują różne określenia wskazujące na różne obrazy dzieciństwa, m.in. dzieciństwo globalne, telewizyjne, zagrożone, osamotnione, zranione, gorszych szans czy dzieciństwo nadmiaru (cukierkowe)”³. Podane określenia wskazują na sytuację dziecka, w której się ono znalazło.

Dziecko postrzegane jest jako młody osobnik a okres przypadający na ten czas życia jednostki określa się mianem dzieciństwa. W czasie jego trwania „[...] człowiek manifestuje siłę mocy poznawczej, emocjonalnej, gotowość do odkrywania świata, a jednocześnie zwraca uwagę na kruchość, wrażliwość. Dziecku można wmówić, że potrafi, ale też można na trwałe wpisać w jego pamięć poczucie niskiej wartości, poczucie kompleksów. Dzieciństwo jest okresem, w którym kształtuje się zaufanie do siebie i otoczenia, głównie przez osobę matki, przywiązanie do osób, obyczajów, poglądów”⁴. Jest to specyficzny czas w życiu każdego człowieka następujący pomiędzy 0 a 18. rokiem życia. „W stosunku do przeszłości więcej dziś wiemy o procesach zachodzących w dzieciństwie, szczególnie o zależnościach interstadialnych i środowiskowych”⁵.

Badania nad ogólnie pojętym dzieciństwem udowodniły, iż „[...] dzieciństwo jest nie tyle tworem natury, ale przede wszystkim rezultatem działania kultury. Historia i etnografia dzieciństwa pokazały zmieniające się kulturowe i religijne wartości oraz znaczenia przypisywane dziecku i dzieciństwu. Dostrzeżono zarówno społeczno-kulturowe, jak i religijno-sakralne aspekty dzieciń-

¹ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów z dnia 20.11.1989.

² M. Łobocki, *ABC wychowania*, WSiP, Warszawa 1999, s. 20–24.

³ B. Matyjas, *Obraz dzieciństwa globalnego. Kontekst Pedagogiczny*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2012, nr 11, s. 4, por. źródło: http://www.khg.uni.wroc.pl/files/7khg11_matyjas_t.pdf [dostęp: 25.11.2012].

⁴ D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Wyd. Naukowe AP, Kraków 2006, s. 12.

⁵ Tamże, s. 28–29.

stwa⁶. Są one wypełnione różnorodną treścią przeżyć, zachowań, doświadczeń oraz wartości, które kreują obraz życia dziecka⁷.

Dzieciństwo to popularny wątek wśród pisarzy, ponieważ czyjaś historia zawsze rozpoczyna się od wczesnych doświadczeń życiowych, które decydują o dalszym losie bohatera. Z chęci opisanie dokładnych kolei wydarzeń autorzy sięgają do wspomnień. W tym świetle również staje się ważny dom rodzinny, z którego wywodzi się postać – sięga do korzeni, jak do wielkiego bogactwa, które jest wypełnione wiedzą a nie domysłami na intrygujący temat. Opis ten zazwyczaj uwzględnia ważne osoby (rodziców, opiekunów), które istotnie uczestniczyły w życiu danego człowieka. Są ukazane czynniki, w jakich zostało wychowane dziecko. Najważniejszą rolę w wychowaniu oraz nauce pełni środowisko wychowawcze, czyli rodzina. To ona jest w najbliższych kręgach oddziaływań środowiskowych każdej jednostki⁸.

W rozwoju dziecka można przewidzieć sekwencje zachodzących zmian. Rozwój kompetencji fizycznych, jak i psychicznych jest ciągły, lecz nigdy on nie jest taki sam dla całego organizmu. Typowe ogólnie przyjęte właściwości rozwojowe przypisane konkretnemu wiekowi życia mogą ulec zmianie. W procesie rozwoju jedna faza rozwoju dziecka wywiera wpływ na kolejną zmieniając ją. Należy jednak zaznaczyć, iż właściwości rozwojowe charakterystyczne dla najmłodszych są niezależne od wszelkich różnic indywidualnych pomiędzy dziećmi w zakresie rytmu i tempa rozwoju⁹.

Rozwój dziecka to wzajemnie powiązane i przeplatające się ze sobą sfery rozwoju fizycznego, psychicznego, społecznego i emocjonalnego¹⁰. Z początkiem istnienia nowego życia ludzkiego pozornie zwykle zabiegi pielęgnacyjne wprowadzają rodziców, „[...] jak i dziecko, na bardzo ważną i trudną drogę poszukiwania równowagi między zaspokajaniem a frustracją, czy też zaspokajaniem natychmiastowym lub odroczonym dziecięcych potrzeb”¹¹. W świetle dokonujących się obecnie przemian edukacyjnych podkreśla się znaczącą rolę rodziny. „Zmienność współczesnego świata nie daje szansy człowiekowi do adaptowania się w środowisku, w grupie. Zamiast z czasem coraz lepszego rozumienia otoczenia wywołuje poczucie coraz większej niedookreśloności, zagubienia się między ważnym a nieistotnym, pożądanym a zbędnym, dobrym a szkodliwym. Zatem pożądanym jest świadome wprowadzanie jednostki w świat

⁶ B. Smolińska-Theiss, *Dzieciństwo*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1., Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2003, s. 868.

⁷ P. Aries, *Historia dzieciństwa*, Wyd. Marabut, Gdańsk 1995.

⁸ K. Ferenz, *Wprowadzanie dzieci w kulturę*, Wyd. Uniwer. Wrocławskiego, Wrocław 1995, s. 57.

⁹ M. Bogdanowicz, *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1985, s. 225.

¹⁰ E. Bernas, *Przygotowanie dziecka do podjęcia nauki szkolnej*, „Forum Nauczycielskie. Piotrkowski Kwartalnik Oświatowy” 2006, nr 35, s. 13.

¹¹ B. Smolińska, *Szczęśliwe dzieciństwo dojrzałe rodzicielstwo. Drogi proste i bezdroża*, Jacek Santorski & Co Agencja Wyd., Warszawa 2006, s. 49.

kultury, czyli w symboliczny wymiar jej społecznej rzeczywistości, a więc – wychowanie¹².

Rodzina jest środowiskiem tworzącym złożoną całość różnorodnych układów osobistej dostępnych człowiekowi: warunków środowiska domowego dziecka, rodziców i pozostałych jej członków, jeżeli są i które wynikają pośrednio bądź bezpośrednio ze struktury rodziny, a przede wszystkim jej funkcjonowania. Ta podstawowa komórka społeczna jest fundamentalnym czynnikiem „[...] kształtującym osobowość dziecka. Atmosferę domu rodzinnego, okazywane dziecku uczucia pozytywne lub negatywne odczuwa ono bardzo wcześnie, zanim zacznie rozumieć sens skierowanych do niego słów. Rodzina powinna zaspokajać podstawowe potrzeby dziecka¹³”.

To najbliżsi jako pierwsi uczą swoje potomstwo rozróżniania dobra od zła. „Współczesne społeczeństwo zmienia się z dnia na dzień. Technologia, struktura socjoekonomiczna, model rodziny i kultura biznesowa to tylko niektóre z dziedzin, które w przeciągu ostatnich lat uległy poważnym przeobrażeniom. [...] Czas zastanowić się, jakie wartości będą ważne w przyszłości naszych dzieci i rodzin, a następnie wprowadzać je i podtrzymywać w naszym codziennym życiu. [...] Jeśli pozostawimy nauczanie wartości przypadkowi, ryzykujemy utracenie nieodzownego elementu naszej kultury¹⁴”. Rodzina stanowi podstawę każdego istnienia. Jest najmniejszą komórką społeczną i jednocześnie naturalną grupą pośredniczącą „[...] między jednostką a społeczeństwem, między jednostką a systemem społecznym. Wykorzystuje szanse, jakie stwarza system społeczny lub społeczeństwo globalne międzypokoleniowej ciągłości i osobniczym zmianom pozycji, ról, uczestnictwa w kulturze i autokreacji. Jednocześnie stwarza własne środowisko kulturalne w ramach owej kultury ogólnej. Poprzez to środowisko kształtuje osobowość swoich członków, a szczególnie dzieci¹⁵”.

Akt wychowawczy, jaki dokonuje się w procesie wychowania, można zatem określić jako czynności jednostki nastawione na zmianę zachowania drugiego człowieka, przebiegające w ściśle określonej sytuacji i czasie. „Grupa rodzinna jest specyficzna wśród wszystkich grup społecznych¹⁶”. Wychowanie m.in. dokonuje się między rodzicami a ich dziećmi. W rozważaniach istotny jest kontekst społeczny i kulturowy, metody oraz sam przebieg oddziaływań wychowawczych, mający na celu wywołanie pożądanych zmian w wychowanku.

¹² K. Ferenz, *Konteksty edukacji kulturalnej. Społeczne interesy i indywidualne wybory*, Oficyna Wyd. Uniwer. Zielonogórskiego, Zielona Góra 2003, s. 179.

¹³ J. Pielkova, *Dom i rodzina. Moje dziecko jest niegrzeczne*, Instytut Wyd. CRZZ, Warszawa 1980, s. 3.

¹⁴ P. Schiller, T. Bryant, *Wychowuj mądrze. Naucz dziecko podstawowych 16 wartości*, Wyd. Lieber, Warszawa 2004, s. 6–7.

¹⁵ K. Ferenz, *Wprowadzanie...*, dz. cyt., s. 57.

¹⁶ K. Ferenz, *Komunikacja niewerbalna jako wyraz więzi w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. III: *Współczesna rodzina w sytuacji zmiany*, E. Jurczyk-Romanowska, L. Albański (red.), Wyd. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2011, s. 18.

„Kultura zatem, sama będąc wytworem człowieka, kształtuje zarówno ludzki umysł, jak i umożliwia jego funkcjonowanie. Zgodnie z tym poglądem uczenie się i myślenie zawsze sytuują się w środowisku kulturowym i zależne są od stopnia wykorzystywania jego zasobów”¹⁷. W rodzinie głównym celem przyświecającym wszelkim działaniom wychowawczym jest wychowanie szczęśliwego potomka.

Każde dziecko jest indywidualnością. Należy je szanować. Bardzo ważna jest wnikliwa diagnoza dziecka. Tylko jego dokładna obserwacja może ułatwić zrozumienie i poznanie¹⁸. Dzieci w środowisku rodzinnym są w szczególności podatne na wszelkie oddziaływania. Są ufne, a ich niewielka wiedza i doświadczenie sprawiają, iż przyjmują większość zachowań dorosłych jako normalne i pożądane. Myślą, że i one powinny się tak zachowywać – opiekunowie pełnią funkcję matrycy postaw i zachowań. Wartości, które powinny wspierać osiągnięcie sukcesu wychowawczego przez rodziców to takie, które zapewnią dziecku potrzebny do prawidłowego rozwoju „[...] szacunek, zaufanie, życzliwość, uznanie, solidarność i kontakt z bliskimi osobami, a nade wszystko miłość i poczucie bezpieczeństwa”¹⁹.

Dziecko przede wszystkim jest przedstawiane w kontekście życia rodzinnego. Dorośli, chcąc zapewnić potomkowi sprzyjające warunki rozwoju, poszukują różnorodnych rozwiązań. „Wzajemne wzmocnienia i pełna miłości współpraca powstają wtedy, gdy otoczenie akceptuje wolę dziecka, które chce coś zatrzymać bądź oddać – w zależności od osobistych wymagań i wymagań otoczenia. Dziecko doświadcza swojej autonomii w sile swojej własnej woli oraz w pełnej miłości i akceptacji tej jego woli przez otoczenie, jak również we wzajemnej pewności, że to co robi druga osoba ma sens”²⁰.

Rodzice są osobami zapewniającymi dziecku szeroko rozumiane wsparcie: emocjonalne, społeczne i materialne, które pomagają młodemu człowiekowi w osiągnięciu dobrego startu w życiu. „Rozwój dziecka dokonuje się poprzez aktywne myślenie, stymulowane przez wątpliwości, przez konflikt poznawczy. Doświadczenie prowadzi do zdobycia wiedzy, do «aktywnej zmiany we wzorach myślenia»”²¹.

Rodzinne wychowanie to czas światopoglądowego przygotowania dziecka do zdobywania własnych życiowych doświadczeń. To możliwość konfrontowania się z rzeczywistością. Dzięki przeżyciom, działaniom refleksji staje się dziecięcym losem, wpisanym w biografię każdego człowieka. „Członkowie rodziny tworzą najbliższe otoczenie dziecka, są przede wszystkim osobami najbardziej

¹⁷ J. Bruner, *Kultura edukacji*, Wyd. Universitas, Kraków 2010, s. 16–17.

¹⁸ E. Key, *Stulecie dziecka*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2005.

¹⁹ J. Pielkova, *Dom i rodzina...*, dz. cyt., s. 15.

²⁰ S. Leo, *Nagle wszystko rozumiem! Jak pomóc dziecku, aby się mogło lepiej uczyć. Poradnik dla rodziców*, Wyd. Jedność, Kielce 2002, s. 63.

²¹ T. Neckar-Ilnicka, *Perspektywy dorosłości i obraz pracy ludzkiej w swobodnych wypowiedziach dzieci w wieku przedszkolnym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007, s. 19.

znaczącymi w pierwszych latach jego życia. Na podłożu tych kontaktów rozwijają się postawy dziecka w stosunku do ludzi, rzeczy i życia w ogóle²².

Współczesna rzeczywistość zawiera się w cyklu ciągłych, gwałtownych, różnorodnych zmian. Ludzie współcześnie żyjący nie wyobrażają sobie życia bez telewizji, radia, komputera czy Internetu. „Współcześnie dominacja mass mediów w uczestnictwie kulturalnym jest bezsporna. Stały się one składnikiem codziennego życia, chlebem powszednim, potrzebą, sposobem na spędzanie wolnego czasu dzieci i dorosłych²³. Za najbardziej dostępny środek przekazu społecznego wśród polskiego społeczeństwa uważana jest telewizja, która dostarcza przystępne i zarazem niezbędne informacje z różnych dziedzin życia²⁴. Skupia ona na sobie olbrzymią uwagę, posiada najszersze grono odbiorców. Nie istnieją bariery, które ograniczyłyby dostęp do tego medium²⁵. Wszyscy ludzie, bez względu na płeć, wiek, wykształcenie czy status materialny, mają do niej dostęp. Telewizja jest obecna w każdym momencie ludzkiej egzystencji²⁶. Przeciętny widz bezkrytycznie przyswaja nadawane przekazy, nie podważa wiarygodności treści, która jest prezentowana. Telewizja stała się dla widza nośnikiem różnych informacji, obrazów połączonych z różnorodną treścią. Cały pakiet podany jest w atrakcyjnej i przystępnej dla każdego formie, dostępnej z każdego zakątka globu. Czerpanie różnych wiadomości z odbiorników umożliwia ludziom kontrolowanie innowacji, które wciąż się pojawiają, co ułatwia funkcjonowanie w zmieniającym się nieustannie świecie. Telewizja dostarcza również rozrywkę oraz relaks swoim odbiorcom przy jednoczesnym oddziaływaniu na nich poprzez perswazję – propagowanie nowych poglądów i wartości²⁷.

W teoretycznym klasycznym modelu telewizja spełnia pięć podstawowych funkcji kulturotwórczych²⁸: funkcję upowszechnia różnorodnych treści, interpersonalną, ludyczną stymulującą oraz wzorcotwórczą. Telewizja to medium, które charakteryzuje się ruchem powiązaniem z dynamiką z udziałem słowa i obrazu. „Słowo w pierwszym rzędzie działa na umysł, odbieramy je w procesie rozumienia. Obraz odwołuje się do wrażeń i emocji. Odbiorca jest przede wszystkim

²² M. Prokosz, *Rola rodziny w samorozwoju młodzieży*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. III: *Współczesna rodzina w sytuacji zmiany...*, dz. cyt., s. 174.

²³ Por. źródło: <http://www.szkołasokoly.republika.pl/Mass.htm> [dostęp: 21.06.2012].

²⁴ J. Gajda, *Telewizja, młodzież, kultura*, WSiP, Warszawa 1987, s. 6–14.

²⁵ Z badań przeprowadzonych przez TNS OBOP wynika, iż w czasie wakacji (lipiec – sierpień 2010) statystyczny Polak spędził przed telewizorem średnio 3 godz. i 5 min dziennie. Jest to o ponad 12 min dłużej niż w analogicznym okresie 2009 roku, por. źródło: <http://www.egospodarka.pl/56660,Ogladalnosc-TV-w-wakacje-2010,1,39,1.html> [dostęp: 25.04.2012].

²⁶ W marcu 2011 roku w czasie trwania jednego z weekendów stacje telewizyjne wystartowały z wiosenną ramówką. Wśród nowych propozycji programowych najczęściej widzów przyciągnął serial TVP2 „Rodzinka.pl” – średnio 3,4 mln, show TVN „X Factor” – 3,3 mln widzów oraz „Chichot losu” TVP1 – i 3,2 mln – podaje TNS OBOP, por. źródło: <http://www.egospodarka.pl/63006,Ogladalnosc-wiosennej-ramowki-TV,1,39,1.html> [dostęp: 25.04.2012].

²⁷ J. Gajda, *Środki masowego przekazu w wychowaniu*, Wyd. UMCS, Lublin 1988, s. 106–111.

²⁸ Tamże, s. 106.

widzem: ruch przyciąga jego wzrok, a dla przekazu słownego, podstawowego nośnika informacji pozostaje mniej uwagi”²⁹.

Wszystko, co wchodzi w skład ponowoczesnego świata rozrywki dociera do społeczeństwa (w tym również dzieci) poprzez oglądanie. Środki przekazu społecznego przekształcają je w widzów różnorodnych inscenizacji. Mimo iż patrzeć nie zobowiązuje do aktywnego udziału w życiu, to kreuje złudne wrażenie zaangażowania w to co się dzieje³⁰.

„Wraz ze wzrostem popularności telewizji, zauważono spadek sprzedaży biletów w kinach. Wtedy też firmy produkcyjne zdecydowały się realizować filmy do telewizji – seriale, cyklicznie emitowane i składające się z co najmniej kilku odcinków. Do największych stacji telewizyjnych, oferujących swym odbiorcom najbardziej urozmaiconą ofertę należą obecnie: NBC, Fox czy CBS”³¹. Nastały czasy, w których „wierzymy obrazom i wierzymy w obrazy”³². Serial telewizyjny zajmuje bardzo szczególne miejsce we współczesnej kulturze. Mimo iż jego historia sięga początków istnienia telewizji, to zainteresowanie nim środowisk naukowych ujawniło się dość niedawno.

„Serial jest dzisiaj podstawowym gatunkiem telewizyjnym mającym skodyfikowaną strukturę i rządzącym się określonymi prawami. Z samej gatunkowej specyfiki wynika fenomen ogromnej siły jego oddziaływania i niesłabnącej popularności”³³. W serialach, zwłaszcza o tematyce rodzinnej, nawiązuje się dość często do życia rodzinnego oraz osób, które je tworzą. Dziecko w przekazach telewizyjnych pojawia się tylko w kilku formach. Są to: programy specjalnie dla niego przygotowane, reklamy, filmy tzw. rodzinne. W tych ostatnich dzieciom przypisuje się określoną rolę we względnej zgodności z kontekstem historycznym i kulturowym. Szczególną formą, w której możemy obserwować przypisywaną społecznie rolę dziecku są seriale o tematyce rodzinnej. Można wręcz powiedzieć, że jeśli dziecko nie stanowi elementu reklamy, to jest umieszczane na tle rodziny.

Charakterystyczne dla środowiska rodzinnego jest to, że jego funkcje tworzą jednolitą, złożoną oraz ograniczoną całość, których w życiu codziennym nie można spełniać oddzielnie. Jakiegokolwiek zaburzenia komplikujące realizację którejś z podstawowych funkcji skutkuje dłuższą lub krótszą niewydolnością. Różnorodne funkcje rodziny wynikają z działań i zachowań członków rodziny, które mieszczą się w niej samej lub poza nią. Zadania, które realizuje to ogólne czynności, które powinny wywołać pożądane społecznie skutki. Maria Ziemska, mówiąc o funkcjach tej podstawowej komórki społecznej, wymienia następują-

²⁹ T. Bogucka, *Czy telewizja musi być coraz gorsza?*, por. źródło: www.gazeta.pl/duzyformat [dostęp: 23.02.2008, 11:03].

³⁰ K.T. Toeplitz, *Mieszkańcy masowej wyobraźni*, PIW, Warszawa 1970, s. 91.

³¹ Por. źródło: http://www.filmoznawcy.umk.pl/teksty/krawczewska_homosie.html [dostęp: 12.12.2012].

³² A. Helman, *Psychologiczne podstawy recepcji przekazów audiowizualnych*, [w:] J. Chrapek (red.), *Kościół a środki społecznego przekazu*, Wyd. Pallottinum, Warszawa 1990, s. 107.

³³ W. Godzic (red.), *30 najlepszych programów w historii TVP*, Wyd. WSPS, Warszawa 2005, s. 163.

ce: prokreatywne, usługowo-opiekuńcze, socjologiczne i psychologiczne³⁴. Według Stanisława Kawuli funkcja prokreatywna, ekonomiczna, kulturalna, emocjonalna i socjalizacyjno-wychowawcza to zasadniczy wskaźnik jakości życia naszego społeczeństwa jako całości stylu życia³⁵.

W swoich badaniach przyjąłem metodę plasującą się w paradygmacie interpretatywnym – jakościową analizę treści. Materiałem badawczym są polskie seriale o tematyce rodzinnej. W analizie skoncentrowałem się na czterech polskich serialach, takich jak: *Klan*, *Plebania*, *Rodzinka.pl* i *Złotopolscy*. Celowo wybrałem właśnie te seriale, ponieważ są emitowane przez ogólnodostępną państwową telewizję (Telewizję Polską Programu Pierwszego oraz Drugiego) w godz. popołudniowych w dniach od poniedziałku do piątku oraz niedziele.

W przekazach medialnych dostrzegam, iż rodzina pełni najczęściej lub przynajmniej często zasadnicze tło społeczno-kulturalne – jest naturalnym środowiskiem dziecka. Analizie poddałem następujące funkcje pełnione przez serialowe rodziny, związane wyraźnie z osobą dziecka, tj.:

- materialną, przez którą przyjęte tu będą warunki bytowe dziecka, ukazanie konieczności zaspokajania potrzeb podstawowych,
- opiekuńczą – dostrzegane w prezentacjach działania wobec dziecka sprzyjające jego rozwojowi,
- socjalizacyjno-wychowawczą – umieszczenia dziecka w wyraźnie określonych kontekstach społeczno-kulturalnych, a poprzez to wskazywanie klasy społecznej, jasne bądź niejawnie wprost promowanie wartości bądź norm moralnych,
- inkulturacyjną – ukazywanie kontekstu kulturalnego sytuacji życiowych dziecka, a przez to afirmowanie bądź promowanie wartości etycznych i estetycznych.

Analizie również poddałem występowanie w ww. serialach najważniejszych, zdaniem Heleny Izdebskiej, czynników, które powinny zapewnić prawidłowe wychowanie i rozwój dziecka. A są to:

- „a) atmosfera w rodzinie, charakteryzująca się poczuciem więzi, wspólnotą dążeń, umiejętnością współżycia i współdziałania, wzajemnym szacunkiem i zrozumieniem, tolerancją odmienności upodobań i zainteresowań, solidarnością rodzinną;
- b) postawy rodziców wobec dzieci, a przede wszystkim poczucie odpowiedzialności za ich pomyślny rozwój i prawidłowe wychowanie;
- c) orientacja w sprawach podstawowych dla pedagogicznej działalności rodziców oraz umiejętność organizowania procesu wychowania w rodzinie;

³⁴ M. Ziemska, *Rodzina i dziecko*, Wyd. PWN, Warszawa 1979, s. 234.

³⁵ S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 325.

d) umiejętność łączenia wychowania w rodzinie z innymi formami oddziaływania wychowawczego, zwłaszcza z oddziaływaniem instytucji o charakterze planowym (przedszkole, szkoła)³⁶.

Postawiłam sobie pytanie, które z przedstawionych czynników i funkcji są widoczne w owych przekazach medialnych i jak pokazane jest w nich dziecko.

Seriale są nadawane regularnie i wielokrotnie towarzysząc swoim widzom każdego dnia. Produkcje te „[...] rządzą kulturą popularną, a uwielbienie zarówno do aktorów, jak i granych przez nich postaci, ciągle rośnie”³⁷.

Klan jest pierwszą polską telenowelą, której fabuła została wybrana spośród różnych zaproponowanych w ramach konkursu ogłoszonym dla widzów przez Telewizję Polską w 1997 roku. To właśnie na klan Lubiczów spośród różnych pomysłów oddano najwięcej głosów. Akcja serialu odbywa się w czasie rzeczywistym. Fabuła przedstawia realia życia codziennego wielu Polaków. Dla Lubiczów najważniejsza jest rodzina. Dzieci seniorów rodu, Władysława i Marii zawsze mogą na siebie liczyć. Bez względu, jaki scenariusz zostanie podyktowany przez los, członkowie rodziny zawsze mogą na sobie polegać. To historia o życiu rodziny Lubiczów, która próbuje się odnaleźć w polskiej codzienności³⁸.

Plebania jest polskim serialem telewizyjnym emitowanym od 5 października 2000 r. do 27 stycznia 2012 r. w Telewizji Polskiej Programu Pierwszego. W telenoweli poruszane są problemy rodzinne, społeczne mieszkańców wsi Tulczyn oraz religijne³⁹.

Złotopolscy to kolejny polski serial obyczajowy emitowany od 1997 do początku 2011 roku w Telewizji Polskiej Programu Drugiego oraz Telewizji Polonia z angielskimi napisami. Telenowela przedstawiała losy dwóch gałęzi rodu Złotopolskich, zapoczątkowanych przez Dionizego Złotopolskiego i jego siostrę bliźniaczkę Eleonorę Gabriel⁴⁰.

Rodzinka.pl to serial komediowy, który opowiada o Boskich – pięcioosobowej rodzinie mieszkającej w Warszawie. Panią domu jest Pani Natalia szefowa wydawnictwa pism kobiecych, jej mężem jest Ludwik – architekt. Razem wychowują trójkę chłopców: Tomka, Kubę i Kacpra. Mimo iż rodzina darzy się dużą miłością to nie jest im łatwo, ponieważ każdy z nich jest inny⁴¹. Serial pokazuje, iż rodzicielstwo ma wiele odcieni.

Serial *Klan* obejmuje kilkoro dzieci, które stopniowo wyrastają i na ich miejsce wchodzi nowe. Wszystkie dzieci w tym serialu bez względu na wiek mają dobre warunki rozwoju. Obraz ich w tle rodziny jest bez skazy. Mają cierpliwych rodziców. Kochających dziadków. W tym serialu to nie dzieci, lecz

³⁶ H. Izdebska, *Szczęście dziecka*, Instytut Wyd. CRZZ, Warszawa 1988, s. 37.

³⁷ Por. źródło: http://www.filmoznawcy.umk.pl/teksty/krawczewska_homosie.html [dostęp: 12.12.2012].

³⁸ Por. źródło: <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/klan/o-seriale> [dostęp: 05.04.2012].

³⁹ Por. źródło: <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/plebania/o-seriale> [dostęp: 05.04.2012].

⁴⁰ Por. źródło: <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/zlotopolscy/o-seriale> [dostęp: 05.04.2012].

⁴¹ Por. źródło: <http://rodzinka.tvp.pl/o-seriale> [dostęp: 05.04.2012].

dorośli sprawiają kłopoty. W wymienionych wyżej czynnikach akceptowanych są atmosfera w rodzinie i postawy rodziców wobec dzieci.

W drugim popularnym serialu więcej uwagi poświęca się starszym dzieciom, tzw. w starszym i średnim wieku szkolnym. W tej telenoweli rodzina również pełni funkcje i zapewnia dziecku czynniki warunkujące prawidłowy rozwój. Ich problemy zaprzęają uwagę opiekunów, którzy potrafią właściwie i serdecznie pokonywać wręcz za dzieci trudności. Rodzice wykazują duże zaangażowanie, a otoczenie zrozumienie. Tutaj wprost sygnalizowane są jako pożądane postawy partnerskie.

Fot. 1, 2. Kadr z serialu *Klan*, źródło: <http://www.tvp.pl/serie/obyczajowe/klan/wideo> [dostęp: 12.04.2012].

Fig. 1, 2. Shot action form the *Klan* TV series, source: <http://www.tvp.pl/serie/obyczajowe/klan/video> [access: 12.04.2012].

Fot. 3, 4. Kadr z serialu *Złotopolscy*, źródło: <http://www.tvp.pl/serie/obyczajowe/zlotopolscy/wideo> [dostęp: 13.04.2012].

Fig. 3, 4. Shot action form the *Złotopolscy* TV series, source: <http://www.tvp.pl/serie/obyczajowe/zlotopolscy/video> [access: 13.04.2012].

W innym tonie i innych sytuacjach codzienności pokazane są dzieci w serialu *Rodzinka.pl*. Tu dzieci mają przypisane role. Są one nad wiek rozwinięte intelektualnie, gotowe do podejmowania decyzji we wszystkich dla nich ważnych sprawach. Rodzice nie tylko biorą pod uwagę ich zdanie, ale częstokroć ustępują przed ich argumentacją, przyjmując nie tyle rzeczowość ich przekonywania, ile chcą uszanować ich miejsca w rodzinie – godność dziecka jako członka rodzi-

ny. Mimo pozornie rozważnych działań pedagogicznych są to korzystne sytuacje socjalizacyjne, a nie można w tym dopatrywać się świadomych i konsekwentnych działań wychowawczych. Rozważania wychowawcze odbywają się poza dziećmi, a postępowanie wobec nich jest zgodne. Zatem dzieci mają poczucie bezpieczeństwa.

Fot. 5, 6. Kadr z serialu *Rodzinka.pl*, źródło: <http://rodzinka.tvp.pl/odcinki> [dostęp: 13.04.2012].

Fig. 5, 6. Shot action form the *Rodzinka.pl* TV series, source: <http://rodzinka.tvp.pl/odcinki> [access: 13.04.2012].

Fot. 7, 8. Kadr z serialu *Plebania*, źródło: <http://www.tvp.pl/seriale/obyczajowe/plebania/video> [dostęp: 14.04.2012].

Fig. 7, 8. Shot action form the *Plebania* TV series, source: <http://www.tvp.pl/seriale/obyczajowe/plebania/video> [access: 14.04.2012].

Odmiernym w charakterze jest *Plebania*. Podtekstem ideologicznym wychowania jest tu koncepcja wychowania katolickiego. Dzieci mają być otoczone troską, opieką, ale nie one decydują o ważnych sprawach rodziny. Zapewnia się im dobre warunki, pomaga rozwiązywać trudności, ale nie wybijają się one na plan pierwszy w życiu, ani rodziny, ani społeczności lokalnej. Ich obraz to dzieci żyjące szczęśliwie i spokojnie. W tym serialu, mimo zdawałoby się odmienności orientacji w wychowaniu, także pokazywane są tylko pozytywne postawy rodziców opiekunów i znaczenie atmosfery spokoju i życzliwości.

Obraz ukazany w telewizji podświadomie wpływa na postrzeganie jakości życia. Wielość pozytywnych bodźców graficznych i dźwiękowych powoduje, iż życie ukazane w przestrzeni medialnej okazuje się tym, do którego chcą ludzie

dążyć. Wyszczególnione pozytywne informacje, bogate otoczenie, uśmiechnięte dzieci oraz dorośli prezentują przestrzeń, w której każdy chce być obecny⁴².

„Jesteśmy uczestnikami rozwoju cywilizacji i społeczeństwa, które określa się jako globalne społeczeństwo informacyjne. W kreowaniu takiego społeczeństwa ogromną rolę odgrywają media i technologie informacyjne”⁴³. Edukacja medialna już od wczesnych lat życia człowieka jest bardzo ważna – a co za tym idzie – wczesna świadomość społeczna i głębsze zrozumienie świata, który indywidualne jednostki otacza i skłania do refleksji.

Dzieciństwo jest przedmiotem wielu wyobrażeń, które przedstawiają w jaki sposób postrzega społeczeństwo najmłodszych. Okres ten jest tworem społeczeństwa znajdującym się pod wpływem oddziaływań religijnych, kulturowych, społecznych i wielu innych. Każdego dnia dociera do ludzi mnóstwo informacji. W dzisiejszym świecie następuje dominacja komunikacji obrazowej nad werbalną i ta kształtuje w dużym stopniu mentalność społeczeństwa. W związku z tym media pełnią istotną rolę w kształtowaniu potocznego myślenia o dziecku i wartościach jego życia. Środki przekazu społecznego, m.in. seriale dają nie tylko obraz aktualny, ale propagują dobre postawy rodzicielskie, wskazują na znaczenie atmosfery i dość zgodnie unikają spraw trudnych i smutnych. „Telewizja dociera do ogromnej liczby osób, a seriale stanowią dziś fenomen kulturowy. Kształtują styl życia swej widowni, ukazują wszelkie aktualne zjawiska społeczne [...]”⁴⁴.

Rodzice są osobami zapewniającymi dziecku szeroko rozumiane wsparcie: emocjonalne, społeczne i materialne, które pomaga młodemu człowiekowi w osiągnięciu dobrego startu w życiu. „Opieka nad dziećmi i obserwowanie, jak dojrzewają i wyrastają na świetnych ludzi, jest dla większości rodziców – mimo ich ciężkiej pracy – źródłem prawdziwej satysfakcji w życiu. Bo jest to tworzenie. To dla człowieka rodzaj nieśmiertelności. Duma z innych życiowych dokonań zwykle bywa w porównaniu z tym mniejsza”⁴⁵. Dzieci takie potrafią afirmować siebie i „[...] z akceptacją odnieść się do swego otoczenia, odważnie będą bronić swoich idei i przekonań, śmiało dzielić się swoją radością z innymi”⁴⁶. Oglądając seriale polskie można myśleć, iż dzieci w naszym kraju mają wyjątkowo szczęśliwe dzieciństwo, ponieważ wszystkie rodziny ukazane w analizowanych serialach dbają o dobrą atmosferę w rodzinie, pełnią dobrze swoje funkcje i zapewniają dziecku czynniki warunkujące ich prawidłowy rozwój.

⁴² M. Jankowski, *Kulturowe oddziaływanie telewizji w epoce reality shows*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 79.

⁴³ W. Strykowski, *Rola mediów i edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie*, „CHOWANNA”, t. 1 (20): *Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*, S. Juszczyk (red.), Wyd. Uniwer. Śląskiego, Katowice 2003, s. 110.

⁴⁴ Por. źródło: http://www.filmoznawcy.umk.pl/teksty/krawczewska_homosie.html [dostęp: 12.12.2012].

⁴⁵ B. Spock, B.M. Rothenberg, *Pielęgnowanie i wychowywanie*, Wyd. PZWL, Warszawa 1994, s. 31.

⁴⁶ A. Żywczok, *Wychowanie do radości życia*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2004, s. 151.

Analizując sceny z życia serialowych polskich rodzin można dowiedzieć się wiele o ich członkach oraz wiodących wartościach. „Dążenie ku wartościom kształtuje człowieka, jest też w stanie przesądzić o jego wewnętrznym rozwoju, o jego przeżyciach, działaniach i całej postawie życiowej”⁴⁷. Wartości tak samo jak dzieciństwo decydują o treści i formie życia. Środki przekazu społecznego, m.in. seriale, dają nie tylko obraz obecnie pożądaney rzeczywistości, lecz pełnią też rolę wzorotwórczą i wzorodawczą, kreując w ten sposób rzeczywistość.

Bibliografia

- Aries P., *Historia dzieciństwa*, Wyd. Marabut, Gdańsk 1995.
- Bernas E., *Przygotowanie dziecka do podjęcia nauki szkolnej*, „Forum Nauczycielskie. Piotrkowski Kwartalnik Oświatowy” 2006, nr 35.
- Bogdanowicz M., *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1985.
- Bruner J., *Kultura edukacji*, Wyd. Universitas, Kraków 2010.
- Ferenz K., *Komunikacja niewerbalna jako wyraz więzi w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. III: *Współczesna rodzina w sytuacji zmiany*, E. Jurczyk-Romanowska, L. Albański (red.), Wyd. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2011.
- Ferenz K., *Konteksty edukacji kulturalnej. Społeczne interesy i indywidualne wybory*, Oficyna Wyd. UZ, Zielona Góra 2003.
- Ferenz K., *Wprowadzanie dzieci w kulturę*, Wyd. Uniwer. Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Gajda J., *Telewizja, młodzież, kultura*, WSiP, Warszawa 1987.
- Gajda J., *Środki masowego przekazu w wychowaniu*, Wyd. UMCS, Lublin 1988.
- Godzic W. (red.), *30 najlepszych programów w historii TVP*, Wyd. WSPS, Warszawa 2005.
- Helman A., *Psychologiczne podstawy recepcji przekazów audiowizualnych*, [w:] J. Chrapek (red.), *Kościół a środki społecznego przekazu*, Wyd. Pallottinum, Warszawa 1990.
- Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Wyd. WSP, Rzeszów 1996.
- Izdebska H., *Szczęście dziecka*, Instytut Wyd. CRZZ, Warszawa 1988.
- Jankowski M., *Kulturowe oddziaływanie telewizji w epoce reality shows*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Key E., *Stulecie dziecka*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2005.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów z dnia 20.11.1989.
- Leo S., *Nagle wszystko rozumiem! Jak pomóc dziecku, aby się mogło lepiej uczyć. Poradnik dla rodziców*, Wyd. Jedność, Kielce 2002.
- Łobocki M., *ABC wychowania*, WSiP, Warszawa 1999.
- Neckar-Ilnicka T., *Perspektywy dorosłości i obraz pracy ludzkiej w swobodnych wypowiedziach dzieci w wieku przedszkolnym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.

⁴⁷ J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Wyd. WSP, Rzeszów 1996, s. 191.

- Pielkowa J., *Dom i rodzina. Moje dziecko jest niegrzeczne*, Instytut Wyd. CRZZ, Warszawa 1980.
- Prokosz M., *Rola rodziny w samorozwoju młodzieży*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. III: *Współczesna rodzina w sytuacji zmiany*, E. Jurczyk-Romanowska, L. Albański (red.), Wyd. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2011.
- Schiller P., Bryant T., *Wychowuj mądrze. Naucz dziecko podstawowych 16 wartości*, Wyd. Lieber, Warszawa 2004.
- Smolińska B., *Szczęśliwe dzieciństwo dojrzałe rodzicielstwo. Drogi proste i bezdroża*, Jacek Santorski & Co Agencja Wyd., Warszawa 2006.
- Smolińska-Theiss B., *Dzieciństwo*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1., Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2003.
- Spock B., Rothenberg B.M., *Pielęgnowanie i wychowywanie*, Wyd. PZWL, Warszawa 1994.
- Strykowski W., *Rola mediów i edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie*, „CHOWANNA”, t. 1 (20): *Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*, S. Juszczyk (red.), Wyd. Uniwer. Śląskiego, Katowice 2003.
- Toeplitz K.T., *Mieszkańcy masowej wyobraźni*, Państwowy Instytut Wyd., Warszawa 1970.
- Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Wyd. Naukowe AP, Kraków 2006.
- Ziemska M., *Rodzina i dziecko*, Wyd. PWN, Warszawa 1979.
- Żywczok A., *Wychowanie do radości życia*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2004.

Netografia

- Bogucka T., *Czy telewizja musi być coraz gorsza?*, www.gazeta.pl/duzyformat [dostęp: 23.02.2008].
- <http://rodzinka.tvp.pl/o-serialu> [dostęp: 05.04.2012].
- <http://www.egospodarka.pl/56660,Ogladalnosc-TV-w-wakacje-2010,1,39,1.html> [dostęp: 25.04.2012].
- <http://www.egospodarka.pl/63006,Ogladalnosc-wiosennej-ramowki-TV,1,39,1.html> [dostęp: 25.04.2012].
- http://www.filmoznawcy.umk.pl/teksty/krawczewska_homosie.html [dostęp: 12.12.2012].
- http://www.filmoznawcy.umk.pl/teksty/krawczewska_homosie.html [dostęp: 12.12.2012].
- http://www.khg.uni.wroc.pl/files/7khg11_matyjas_t.pdf [dostęp: 25.11.2012].
- <http://www.szkołasokoly.republika.pl/Mass.htm> [dostęp: 21.06.2012].
- <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/klan/o-serialu> [dostęp: 05.04.2012].
- <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/plebania/o-serialu> [dostęp: 05.04.2012].
- <http://www.tvp.pl/seriele/obyczajowe/zlotopolscy/o-serialu> [dostęp: 05.04.2012].
- Matyjas B., *Obraz dzieciństwa globalnego. Kontekst Pedagogiczny*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2012, nr 11, s. 4.